

АНАЛІЗ РОЗВИТКУ ГОТЕЛЬНО-РЕСТОРАННОГО БІЗНЕСУ УКРАЇНИ В КОНТЕКСТІ СУЧАСНИХ ВИКЛИКІВ

©2021 МІЛАШОВСЬКА О. І., ІЛЬТЬО Т. І.

УДК 338.46
JEL: L16; L83; M21

Мілашовська О. І., Ільтьо Т. І. Аналіз розвитку готельно-ресторанного бізнесу України в контексті сучасних викликів

Актуальність обраної теми дослідження обумовлена необхідністю аналізу рівня економічного розвитку та пошуку нових шляхів розвитку готельно-ресторанного бізнесу в умовах сучасних викликів. Готельно-ресторанний бізнес відіграє важливу соціальну, іміджеву та економічну роль у розвитку національної економіки, виступає забезпечувальною складовою туризму та створює робочі місця для значної кількості населення. В умовах пандемії COVID-19 бізнес зітхнувся з рядом нових і непередбачуваних проблем, які призупинили динамічний розвиток галузі та потребують розроблення нових стратегічних рішень щодо адаптації в трансформаційних умовах. Метою статті є аналіз економічного розвитку сфери готельно-ресторанного бізнесу в Україні в контексті сучасних викликів, пов'язаних із пандемією COVID-19 і пошук відповідних напрямків адаптації бізнесу до нових умов. Проаналізовано тенденції економічного розвитку сфери гостинності України в розрізі основних видів економічної діяльності, а саме: діяльності з тимчасового розміщення та організації харчування. Виокремлено основні проблеми розвитку даних видів економічної діяльності в умовах карантинних обмежень і в постпандемійний період; досліджено вплив карантину на економічне становище бізнесу. Запропоновано основні напрямки адаптації підприємств готельно-ресторанного бізнесу в нових умовах. Наукова новизна полягає в проведенні економічного аналізу, оцінці перешкод і ризиків розвитку готельно-ресторанного бізнесу та визначенні основних шляхів відновлення та розвитку галузі в контексті сучасних викликів. Практична значущість статті полягає у визначенні рівня розвитку готельно-ресторанного бізнесу та розробці основних напрямків адаптації підприємницької діяльності в нових умовах.

Ключові слова: готельно-ресторанний бізнес, економічний розвиток, карантинні обмеження, капітальне інвестування, бізнес-процеси.

DOI: <https://doi.org/10.32983/2222-4459-2021-6-151-156>

Рис.: 1. **Табл.:** 1. **Бібл.:** 9.

Мілашовська Ольга Іванівна – доктор економічних наук, професор, завідувачка кафедри готельно-ресторанної справи, Мукачівський державний університет (вул. Ужгородська, 26, Мукачево, 89600, Україна)

ORCID: <https://orcid.org/0000-0003-2381-7534>

Ільтьо Тетяна Іванівна – аспірантка, старший викладач кафедри готельно-ресторанної справи, Мукачівський державний університет (вул. Ужгородська, 26, Мукачево, 89600, Україна)

ORCID: <https://orcid.org/0000-0002-8639-0550>

UDC 338.46
JEL: L16; L83; M21

Milashovska O. I., Ilto T. I. Analysis of the Development of the Ukrainian Hotel and Restaurant Business in the Context of Modern Challenges

The relevance of the chosen research topic is due to the need to analyze the level of economic development and search for new ways to develop the hotel and restaurant business in today's challenges. The hotel and restaurant business plays an important social, image and economic role in the development of the national economy, acts as a supporting component of tourism and creates jobs for a significant number of people. In the context of the COVID-19 pandemic, business has faced a number of new and unpredictable challenges that have stopped the dynamic development of the industry in recent years and require the development of new strategic solutions for adaptation to transformational conditions. The purpose of this article is to analyze the economic development of the hotel and restaurant business in Ukraine in the context of current challenges related to the COVID-19 pandemic and to find appropriate ways to adapt the business to new conditions. The trends of economic development of the hospitality industry of Ukraine in terms of the main types of economic activity, namely: activities for temporary accommodation and catering have been analyzed in the article. The main problems of development of these types of economic activity in the conditions of quarantine restrictions and post-pandemic period have been singled out, the influence of quarantine on the economic situation of business has been researched. The main directions of adaptation of enterprises of hotel and restaurant business in new conditions have been offered. The scientific novelty of article is results of economic analysis conducted, assessing the obstacles and risks of the hotel and restaurant business and identifying the main ways to restore and develop the industry in the context of modern challenges. The practical significance of the article lies in determining the level of development of the hotel and restaurant business and the development of the main directions of adaptation of business activities in the new environment.

Keywords: hotel and restaurant business, economic development, quarantine restrictions, capital investment, business processes.

Fig.: 1. **Tabl.:** 1. **Bibl.:** 9.

Milashovska Olga I. – D. Sc. (Economics), Professor, Head of the Department of Hotel and Restaurant Business, Mukachevo State University (26 Uzhhorodska Str., Mukachevo, 89600, Ukraine)

ORCID: <https://orcid.org/0000-0003-2381-7534>

Ilto Tetiana I. – Postgraduate Student, Senior Lecturer of the Department of Hotel and Restaurant Business, Mukachevo State University (26 Uzhhorodska Str., Mukachevo, 89600, Ukraine)

ORCID: <https://orcid.org/0000-0002-8639-0550>

У сучасних умовах, що характеризуються суттєвими ускладненнями для розвитку бізнесу на тлі економічної нестабільності, коронакризи та відповідних карантинних обмежень, посилення соціальної напруги та суттєвого спаду ділової активності, вирішення проблем розвитку підприємництва є одним із пріоритетних напрямків поступового відновлення національної економіки. Попри незначну питому вагу у ВВП, готельно-ресторанний бізнес відіграє важливу соціальну, іміджеву й економічну роль у розвитку національної економіки, виступає забезпечувальною складовою туризму та створює робочі місця для значної кількості населення. З огляду на вищесказане, аналіз економічного розвитку сфери гостинності в розрізі основних галузей в умовах сучасних викликів є актуальним завданням, що створює об'єктивні підвалини для розроблення стратегічних і тактичних заходів для забезпечення конкурентного розвитку готельного та ресторанного бізнесу в нових трансформаційних умовах.

Проблеми розвитку підприємств готельно-ресторанного бізнесу активно досліджуються й обговорюються в науковому середовищі. Їм присвячено праці багатьох вітчизняних дослідників цієї тематики, таких як: Герасимлюк М. В., Полівода О. А. [1], Домбик О. М. [3], Корж Н. В., Онищук Н. В. [4], Нікольчук Ю. М. [6], Стегней М. І., Хаустова К. М. [8] та багатьох інших науковців.

Попри широке висвітлення питань готельно-ресторанного бізнесу в наукових джерелах, забезпечення економічного розвитку галузі потребує якісного аналітичного забезпечення, особливо в умовах дії непрогнозованих чинників і пошуку відповідних заходів для ефективної адаптації.

Мета статті (постановка завдання). Метою написання статті є аналіз економічного розвитку сфе-

ри готельно-ресторанного бізнесу в Україні в контексті сучасних викликів, пов'язаних із пандемією COVID-19, і пошук відповідних напрямків адаптації бізнесу до нових умов.

Готельно-ресторанний бізнес є важливою складовою сфери послуг, що пов'язаний з господарською діяльністю спеціалізованих підприємств, які пропонують на комерційній основі власні послуги із забезпечення клієнтів послугами з розміщення та харчування [3, с. 64]. Сфера готельно-ресторанного бізнесу в Україні перебуває на стадії розвитку й активної трансформації, що пов'язана з поступовим переходом закладів обслуговування до стандартів, що діють у провідних туристичних країнах, вибудовування ринку готельних і ресторанних послуг у регіонах із урахуванням відповідної ринкової, культурної та туристичної специфіки, удосконалення бізнес-процесів.

Динаміка статистичних показників за останні 7 років відповідає позитивному вектору розвитку та змін як у сфері туризму в цілому, так і у розрізі основних підгалузей. Аналізуючи кількість суб'єктів, що здійснюють економічну діяльність у сфері готельно-ресторанного бізнесу, слід відмітити, що спостерігаються тенденції зростання кількості закладів організації харчування (рис. 1).

Станом на кінець 2019 р. у сфері організації харчування діяло 60851 суб'єктів бізнесу, що на 52% більше, ніж у 2010 р. і на 13% вище показника попереднього періоду. Понад 90% суб'єктів галузі є представниками малого підприємництва. Що стосується готельного бізнесу, то за даними офіційної статистики можна зробити висновок про відносну стабільність чисельності суб'єктів господарювання цієї сфери за період 2013–2019 рр. Водночас певні зміни відбулися у структурі підприємств галузі за розмірами

Рис. 1. Динаміка кількості суб'єктів готельно-ресторанного бізнесу

Джерело: складено за [2].

суб'єктів господарювання. Так, у 2019 р. питома вага представників малого підприємництва в галузі складала 78,1%, що на 10% менше, ніж у 2010 р. і на 2%, ніж у 2018 р. Це свідчить про те, що спостерігаються процеси укрупнення бізнесу, створення мереж готельних закладів і проникнення на ринок міжнародних готельних корпорацій.

Наведені тенденції свідчать, що в Україні до 2020 р. сектор готельно-ресторанного бізнесу розвивався достатньо швидкими темпами та демонстрував широкі перспективи до подальшого розвитку. Це підтверджується також динамікою економічних показників підприємств досліджуваної сфери (табл. 1).

За період 2013–2019 рр. чисельність зайнятих у сфері готельно-ресторанного бізнесу в Україні змінювалася нерівномірно. Зокрема, у галузі забезпечення стравами та напоями чисельність зайнятих зросла на 12%, а у галузі тимчасового розміщення – скоротилася на 19%. Частково таке скорочення пов'язано з анексією АР Крим і подальшим збройним конфліктом, що призвело до втрати частини закладів, які розміщувалися на даній території, та погіршення туристичного клімату в Україні в умовах воєнних загроз. Попри це, починаючи з 2017 р., чисельність працюючих у готельному бізнесі зростає, що опосередковано вказує на поступове відновлення економічного розвитку галузі.

Аналізуючи обсяги надання послуг у розрізі підгалузей готельно-ресторанного бізнесу, слід відмітити суттєве зростання обсягів діяльності підприємств ресторанного господарства, що збільшилися за аналізований період майже у 2 рази. Обсяги надання готельних послуг у фінансовому вираженні також зросли на 91%. Таке зростання, на нашу думку пов'язано з підвищенням рівня технологічного розвитку, значним розширенням асортименту та популяризацією послуг із забезпечення стравами та напоями серед населення, а також з поступовою зміною культури споживання.

Про значний розвиток галузі протягом 2013–2019 рр. свідчать також показники зростання прибутків, отриманих суб'єктами готельного (+1070%) та ресторанного (+353%) бізнесу, збільшення питомої ваги прибуткових підприємств у середньому на 10% і вихід на достатньо високий рівень рентабельності. Усі ці показники вказують на перспективи розвитку та зростання ролі сфери гостинності в національному господарстві, що відновилася після значного спаду, пов'язаного з подіями 2014 р.

Попри позитивну динаміку 2013–2019 рр., починаючи з березня 2020 р. сфера гостинності опинилася у глибокій кризі внаслідок непередбачуваних та об'єктивних обставин, а саме – розгортання пандемії COVID-19 і впровадження відповідних обмежувальних заходів.

Таблиця 1

Динаміка показників економічного розвитку підприємств готельно-ресторанного бізнесу в Україні

Показник	Рік					Приріст 2019 р. до 2013 р., %	Приріст 2019 р. до 2018 р., %
	2013	2016	2017	2018	2019		
Чисельність зайнятих осіб, тис. осіб							
Діяльність із забезпечення стравами та напоями	209	169	183	224	235	12,3	5,0
Тимчасове розміщування	58	39	41	46	47	-19,9	2,1
Обсяги виробництва та реалізації послуг, млн грн							
Діяльність із забезпечення стравами та напоями	10678	15970	20654	26006	30620	186,8	17,7
Тимчасове розміщування	6049	7114	8895	10694	11582	91,5	8,3
Обсяги прибутку до оподаткування, млн грн							
Діяльність із забезпечення стравами та напоями	421	788	1239	1312	1905	353	45
Тимчасове розміщування	368	890	3061	3081	4301	1070	40
Питома вага прибуткових підприємств, %							
Діяльність із забезпечення стравами та напоями	61,5	74,8	71,8	73,1	72,3	10,9	-0,8
Тимчасове розміщування	53,5	62,2	62,4	66,2	66,3	12,8	0,1
Рентабельність операційної діяльності, %							
Діяльність із забезпечення стравами та напоями	-1,2	2,4	3,8	3,6	4,9	6,1	1,3
Тимчасове розміщування	-5,4	-5,5	16,2	19,8	22,2	27,6	2,4

Джерело: розраховано за даними Державної служби статистики України [2].

За висновками експертів громадської організації «Центр прикладних досліджень», найсуттєвіших збитків від запровадження обмежувальних заходів зазнав саме ресторанний бізнес, який зіткнувся з потребою покривати витрати на утримання персоналу, території, охорони, комунальних платежів в умовах суттєвого зниження прибутків через заборону відвідування закладів харчування в перші місяці карантину. За результатами карантинних заходів лише у березні – червні 2020 р. було скорочено близько 15% персоналу в даній сфері. Запровадження послуг з адресної доставки замовлень у закладах громадського харчування не вплинуло значно на доходи ресторанного бізнесу в умовах карантину – доставка дозволила компенсувати лише до 5% від загального прибутку. Динаміка прибутковості таких сфери громадського харчування після відкриття засвідчила падіння до –60% порівняно з минулим, 2019 р. Крім того, 90% персоналу в ресторанах (зокрема, на базі ТРЦ, довелося винаймати заново) [5, с. 169].

Не менш, ніж ресторанний, під час карантинних обмежень постраждав і готельний бізнес. Попри впровадження оперативних заходів, спрямованих на зменшення витрат на утримання номерного фонду, готельні заклади теж зазнали значних збитків. Зокрема, за перший квартал 2020 р. обсяги наданих послуг скоротилися на 76% порівняно з аналогічним періодом 2019 р., що призвело до вимушеного скорочення персоналу та від'ємної рентабельності. Керуючі компанії готелів стали працювати в дистанційному режимі.

Важливим індикатором стратегічного розвитку бізнесу є капітальні інвестиції. Засічень – серпень 2020 р. обсяги капітальних інвестицій у сфері тимчасового розміщення й організації харчування склали 1020,9 млн грн, що становить 46% обсягів аналогічного періоду 2019 р., у тому числі: тимчасове розміщення – 460 млн грн (70% аналогічного періоду минулого року) та діяльність із забезпечення стравами та напоями – 561 млн грн (37% інвестицій у докризовий період). Порівняно незначне скорочення інвестиційних вкладень у готельній індустрії пов'язано з потребами інвесторів вкладати кошти в нерухомість у періоди фінансової нестабільності, а також з можливостями відкладеного попиту на відповідні послуги. У сфері ресторанного бізнесу – прогнози менш позитивні, оскільки економічне відновлення галузі суттєво залежить від платоспроможності населення, ділової активності в економіці та міжнародної мобільності, що відповідно позначилося на інвестиційних очікуваннях.

Сфера готельно-ресторанного бізнесу характеризується нестабільністю та суттєвою залежністю від впливу макрочинників, конкуренції та стану зовнішньоекономічних відносин. Для забезпечення певної стабілізації та розвитку заклади використовують різні види функціональної, товарної, фінансової й соціальної адаптації. Настання пандемії було непередбачуваним ударом як по сфері готельно-ресторанного

бізнесу, так і по економіці в цілому. Проведені дослідження свідчать, що найбільш болючими проблемами, з якими зіштовхнулися суб'єкти господарювання в період карантинних обмежень, є:

- ✦ слабкий рівень державної підтримки підприємців;
- ✦ необхідність виплачувати постійні витрати (оренда, заробітна плата, страхування, комунальні послуги) майже в повному обсязі в умовах замороження значних обсягів операційної діяльності;
- ✦ додаткові витрати, пов'язані з необхідністю забезпечення карантинних умов;
- ✦ відсутність або суттєві адміністративні перепони для отримання податкових пільг на період карантину;
- ✦ неможливість бюджетування операційної діяльності внаслідок непередбачуваності процесів розгортання кризи та її наслідків.

Підтримуємо думку авторів Стегней М. І. та Хаустової К. М., що «адаптація до нових умов потребує розроблення конкурентних стратегій, що враховують нові макро- та мікроекономічні чинники, і посилення заходів безпеки для туристів, пристосування готельних продуктів і послуг під існуючу ситуацію та нові потреби цільових аудиторій, налагодження ефективних комунікацій та активного впровадження нових технологій, зокрема інформаційних» [8, с. 170].

Проблема відновлення та розвитку бізнесу підприємств у сфері туризму та індустрії гостинності в сучасних умовах, ускладнених пандемією COVID-19, потребує тісної взаємодії та консолідації зусиль між підприємствами галузі, пошуку нових шляхів співробітництва, одним із яких є створення комбо-готелів. Така форма співпраці в індустрії гостинності підвищує конкурентоспроможність підприємств цієї сфери, дає змогу не закритися малим підприємствам і відновитися середнім та великим, забезпечує їх подальший розвиток на національному рівні [9].

Вихід з кризових умов підприємств готельного та ресторанного бізнесу залежить насамперед від загальної економічної й епідеміологічної ситуації в країні, швидкості зняття карантинних обмежень, підвищення ділової активності, темпів вакцинації населення.

На сьогодні Урядом розроблено ряд ініціатив, що мають на меті активізувати процеси ділової активності у сфері туризму та рекреації (та, відповідно, готельно-ресторанного бізнесу) і забезпечити сприятливі умови для виходу з кризи, серед яких:

1. Підтримувати внутрішнє авіа- та залізничне сполучення та вартість квитків із можливими державними дотаціями.
2. Розробити туристичні ваучери та кредитні лінії для внутрішнього туризму: серед можливих моделей – введення української туристич-

- тичної картки на певну суму, що не підлягає оподаткуванню та поширюватиметься керівниками туристичних підприємств серед підлеглих для організації їх відпочинку в Україні.
- Продовжити період скасування зобов'язань по сплаті ПДВ і податку на прибуток для об'єктів розміщення та кейтерингу.
 - Задіяти мобільні застосунки, що допомагають збирати дані щодо постачальників туристичних послуг. У подальшому ці дані буду використані для реструктуризації туристичної статистики.
 - Продовжити та прискорити заходи на внутрішньому ринку, зазначені в першій редакції «Дорожньої карти конкурентоспроможного розвитку сфери туризму в Україні», які направлені на реструктуризацію статистики, зміни в законодавчих актах і реорганізацію управління в галузі туризму.
 - Ввести передові заходи «м'якого реагування», наприклад дозвіл на організацію відкритих майданчиків (терас) для ресторанів і кафе в громадських місцях, де це можливо.
 - Здійснювати ретельний моніторинг, підтримку та участь у будь-яких двосторонніх і багатосторонніх угодах, що стосуються міжнародного туризму та туристичної мобільності на 2020 р. і далі [7].

Погоджуємося з думкою авторів Корж Н. В. та Онищук Н. В., що в нових умовах «готельному бізнесу доведеться трансформуватися і розвиватися далі: збільшувати роль Інтернету та соціальних мереж у формуванні споживчих переваг і поведінки гостей, інтегруватися з сервісами онлайн-бронювання, впроваджувати оплату онлайн, відкривати коворкінги у готелях, створювати сектори сервісних апартаментів під управлінням міжнародних і локальних операторів, шукати нові форми співпраці, використовувати нові технології ведення бізнесу. Більш складні технології, такі як: штучний інтелект, відкриті програмні інтерфейси, доповнена реальність, використання голосових помічників, блокчейн, нейроінтерфейси, біометрія та розпізнавання осіб вимагають чималих інвестицій, яких зараз не мають готельні підприємства» [4, с. 142].

У цілому, за умови поступового відновлення бізнес-процесів, міжнародного та внутрішнього сполучення та уникнення довготривалих карантинних обмежень, сфера готельно-ресторанного бізнесу має шанси відновитися та перейти в режим подальшого зростання. Як стверджують експерти, ця криза стала креш-тестом, що дала шанс переглянути позиціонування й ефективність бізнес-процесів більшості готелів і закладів громадського харчування. Ресторатори вдосконалили систему харчової безпеки, персональний захист відвідувачів та готові працювати навіть при 50% заповнюваності.

Реагуючи на кризу, суб'єкти готельно-ресторанного бізнесу повинні розробити власні оперативні плани на випадок погіршення епідеміологічної ситуації в Україні та світі. Ці сценарії мають передбачати скорочення персоналу, структурування переміщень, заощадження інвестицій на довший період, утримання критичного кваліфікованого персоналу (зокрема, через надання їм продуктивних наборів). Кожне підприємство готельно-ресторанного господарства має створити унікальну конфігурацію трьох взаємозалежних елементів, таких як пропозиції споживчої цінності власного продукту (послуги); створення ланцюжку доданої вартості на основі своїх ресурсів; і захоплення ринкового сегмента, трансформуючи свою пропозицію в доходи [1, с. 115].

На основі проведеного дослідження можна запропонувати ряд стратегічних адаптаційних заходів, що дозволять підприємствам готельно-ресторанного бізнесу забезпечити стабільне функціонування в нових умовах:

- реінжиніринг бізнес-процесів, тобто перебудова наявних бізнес-процесів надання послуг з орієнтацією на потреби різних цільових груп споживачів та диверсифікацію постачальників;
- підвищення якості послуг і скорочення адміністративних витрат з використанням цифрових технологій;
- підвищення рівня безпеки та мінімізація фізичних контактів як з персоналом, так і між різними групами клієнтів;
- дотримання протоколів внутрішньої безпеки, посилення інформаційно-просвітницьких кампаній у сфері здоров'я, особистого захисту та профілактики;
- зміна маркетингової концепції з урахуванням особливостей, що диктують нові умови.

ВИСНОВКИ

Проведені дослідження показали, що поступовий розвиток та економічне зростання готельного та ресторанного бізнесу в Україні до 2019 р. буз різко призупинений внаслідок дії непередбачуваних та об'єктивних обставин, а саме – розгортання пандемії COVID-19 та впровадження відповідних обмежувальних заходів. Значна частина підприємств зазнала збитків, скорочення персоналу та зіштовхнулася з невизначеністю подальшої діяльності. Водночас своєрідна «шокова терапія» змусила підприємців переглянути неефективні бізнес-процеси, стратегію розвитку та маркетингову політику, сприяла активному впровадженню інноваційних технологій і цифрових продуктів.

Відновлення галузі в постпандемічний період потребує консолідованих зусиль держави, підприємців і місцевої влади, спрямованих на створення безпечних умов надання відповідних послуг для громадян, покращення бізнес-клімату та полегшення фі-

нансової, організаційної та соціальної адаптації бізнесу в нових умовах функціонування. ■

ЛІТЕРАТУРА

1. Герасимлюк М. В., Полівода О. А. Роль запровадження інновацій в діяльність підприємств готельно-ресторанного господарства у подоланні наслідків коронавірусної кризи. *Причорноморські економічні студії*. 2020. Вип. 58-1. С. 113–119. DOI: <https://doi.org/10.32843/bses.58-19>
2. Державна служба статистики України. URL: <http://www.ukrstat.gov.ua/>
3. Домбик О. М. Економічна суть діяльності підприємств готельно-ресторанного бізнесу. *Торівля, комерція, підприємництво*. 2013. Вип. 15. С. 64–66. URL: <http://infotour.in.ua/domybk.htm>
4. Корж Н. В., Онищук Н. В. Вплив пандемії COVID-19 на готельну галузь. *Економічний простір*. 2020. № 156. С. 140–143. DOI: <https://doi.org/10.32782/2224-6282/156-25>
5. Наслідки епідемії COVID-19 та карантинних заходів для провідних секторів економіки України. Дослідження за результатами глибинних інтерв'ю з власниками та топ-менеджерами українських компаній. Київ – Харків: Видавець О. А. Мірошніченко, 2020. 188 с.
6. Нікольчук Ю. М. Готельно-ресторанний бізнес: сучасний стан, фінансове забезпечення, інвестиційна привабливість та перспективи подальшого розвитку в Україні. *Бізнес Інформ*. 2020. № 5. С. 218–226. DOI: <https://doi.org/10.32983/2222-4459-2020-5-218-226>
7. Пандемія COVID-19 та її наслідки у сфері туризму в Україні. Оновлення до документу «Дорожня карта конкурентоспроможного розвитку сфери туризму в Україні». URL: <http://www.ntoukraine.org/assets/files/EBRD-COVID19-Report-UKR.pdf>
8. Стегней М. І., Хаустова К. М. Мікроекономічні чинники розвитку підприємств сфери гостинності в регіоні. *Бізнес Інформ*. 2020. № 11. С. 165–170. DOI: <https://doi.org/10.32983/2222-4459-2020-11-165-170>
9. Шацька З. Я., Шевель А. А. Організація роботи підприємств готельної сфери в умовах пандемії COVID-19. *Ефективна економіка*. 2020. № 10. DOI: 10.32702/2307-2105-2020.10.51

REFERENCES

- Derzhavna sluzhba statystyky Ukrainy. <http://www.ukrstat.gov.ua/>
- Domybk, O. M. "Ekonomiczna sut diialnosti pidpriemstv hotelno-restorannoho biznesu" [Economic Essence of Hotel and Restaurant Business Enterprises Activities]. *To-*

rhivlia, komertsii, pidpriemnytstvo, is. 15 (2013): 66-66. <http://infotour.in.ua/domybk.htm>

Herasymliuk, M. V., and Polivoda, O. A. "Rol zaprovadzhennia innovatsii v diialnist pidpriemstv hotelno-restorannoho gospodarstva u podolanni naslidkiv koronavirusnoi kryzy" [The Role of Introduction of Innovations in the Activities of Hotel and Restaurant Enterprises in Overcoming the Consequences of the Coronavirus Crisis]. *Prychornomorski ekonomichni studii*, no. 58-1 (2020): 113-119.

DOI: <https://doi.org/10.32843/bses.58-19>

Korz, N. V., and Onyshchuk, N. V. "Vplyv pandemii COVID-19 na hotelnu haluz" [The Impact of the COVID-19 Pandemic on the Hotel Industry]. *Ekonomicnyi prostir*, no. 156 (2020): 140-143.

DOI: <https://doi.org/10.32782/2224-6282/156-25>

Naslidky epidemii COVID-19 ta karantynnykh zakhodiv dlia providnykh sektoriv ekonomiky Ukrainy. Doslidzhennia za rezultatamy hlybnynykh interv'iu z vlasnykamy ta top-menedzheramy ukrainskykh kompanii [Consequences of the COVID-19 Epidemic and Quarantine Measures for the Leading Sectors of Ukraine's Economy. Research Based on the Results of In-depth Interviews with Owners and Top Managers of Ukrainian Companies]. Kyiv - Kharkiv: Vydavets O. A. Miroshnychenko, 2020.

Nicolchuk, Yu. M. "Hotelno-restoranni biznes: suchasnyi stan, finansove zabezpechennia, investytsiina pryvablyvist ta perspektyvy podalshoho rozvytku v Ukraini" [Hotel and Restaurant Business: Current Status, Financial Provision, Investment Attractiveness and Prospects for Further Development in Ukraine]. *Biznes Inform*, no. 5 (2020): 218-226.

DOI: <https://doi.org/10.32983/2222-4459-2020-5-218-226>

"Pandemii COVID-19 ta yii naslidky u sferi turyzmu v Ukraini. Onovlennia do dokumentu «Dorozhnia karta konkurentospromozhnogo rozvytku sfery turyzmu v Ukraini»" [The COVID-19 Pandemic and Its Consequences in the Field of Tourism in Ukraine. Update to the Document "Roadmap for Competitive Development of Tourism in Ukraine"]. <http://www.ntoukraine.org/assets/files/EBRD-COVID19-Report-UKR.pdf>

Shatska, Z. Ya., and Shevel, A. A. "Orhanizatsiia roboty pidpriemstv hotelnoi sfery v umovakh pandemii COVID-19" [Organization of Work of Hotel Enterprises in the Conditions Pandemic COVID-19]. *Efektivna ekonomika*, no. 10 (2020).

DOI: 10.32702/2307-2105-2020.10.51

Stehnei, M. I., and Khaustova, K. M. "Mikroekonomichni chynnyky rozvytku pidpriemstv sfery hostynnosti v rehioni" [The Microeconomic Factors of Development of Hospitality Sector Enterprises in the Region]. *Biznes Inform*, no. 11 (2020): 165-170.

DOI: <https://doi.org/10.32983/2222-4459-2020-11-165-170>